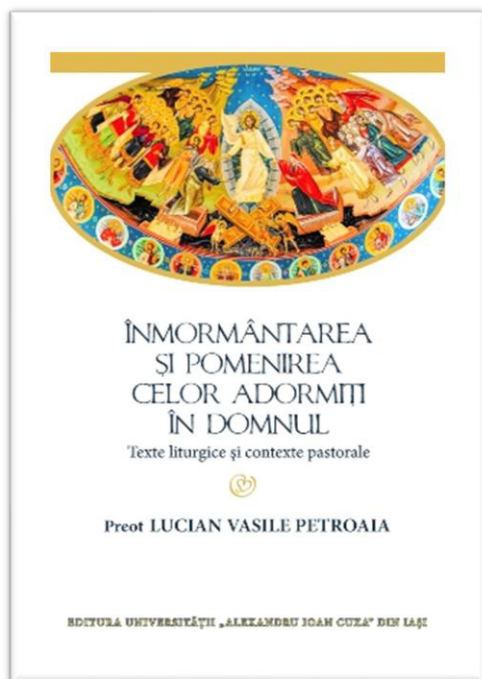

RECENZII / BOOK REVIEWS

Lucian Vasile PETROAIA, *Înmormântarea și pomenirea celor adormiți în Domnul. Texte liturgice și contexte pastorale*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2022, ISBN 978-606-714-727-8, 280 p.

Cartea părintelui conferențiar dr. Lucian Vasile Petroaia, *Înmormântarea și pomenirea celor adormiți în Domnul. Texte liturgice și contexte pastorale*, este rezultatul unui proiect de cercetare, derulat sub egida Centrului de Cercetare Teologică Ortodoxă Interdisciplinară «Sfinții Trei Ierarhi» al Departamentului de Teologie din cadrul Facultății de Istorie, Filosofie și Teologie a Universității „Dunărea de Jos” din Galați. Inițial, activitatea de cercetare s-a concretizat în publicarea unor articole inspirate de direcția de studiu propusă de

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru anul 2021, «Anul comemorativ al celor adormiți în Domnul. Valoarea liturgică și culturală a cimitirelor». „Pentru a constitui prezentul volum însă toate materialele au fost revizuite, ancorate în surse teologice și științifice temeinice și, în bună parte, au fost rescrise.” (p.18)

Elaborată din perspectiva Eshatologiei creștine, în care moartea este înțeleasă ca trecere spre viața veșnică, prin învierea de obște, cartea oferă o viziune interdisciplinară (perspectivă istorică, teologică, liturgică, pastorală și catehetică) asupra problematicei cultului funebru creștin. Deși este o lucrare de specialitate, cele 11 studii ale scrierii se adresează nu numai preoților, studenților în teologie, seminariștilor, ci și simplilor credincioși care „vor să aprofundeze tematica [...] sau se confruntă cu situația înmormântării sau pomenirii unei persoane dragi.” (p.21)

Primele două studii, cu accentuat caracter istoric, aduc informații despre cele mai vechi rituri ale cultului funebru creștin:

„în creștinism, mormântul este «locus sacer» [...], quasi-sanctuar. [...] Pentru creștini, mormintele membrilor răposați din familie sunt socotite locuri de așteptare a Învierii celei de Obște, iar pentru cei rămași încă pe pământ, sunt rădăcina vieții («radix vitae»). În această cheie a înflorit o adevărată teologie a Învierii, proprie creștinismului, bazată pe cultul celor adormiți." (p.23)

Urmărind evoluția euhologic-tipiconală de-a lungul secolelor, de la un simplu ritual de înmormântare, inițial, la forma dezvoltată a unei slujbe de înmormântare deosebit de impresionantă, părintele Lucian Vasile Petroaia formulează propriul punct de vedere asupra acestei evoluții:

„Eu consider că acest proces de întocmire a Slujbei Învmormântării a durat mai mult timp (secolele II-XII) și s-a definitivat în perioada secolelor XIII-XIV, în structura de bază pentru dezvoltarea organică ulterioară aflându-se câteva elemente biblico-patristice care au rămas, în toate etapele, până astăzi." (p.40-41)
„Așadar, ritualul a fost mereu îmbogățit iconografic, precizat tipiconal, diversificat pentru mai multe categorii de persoane (mireni, monahi, preoți și diaconi) și particularizat (de exemplu, pentru perioada pascală), până în secolul al XIV-lea, când s-au definitivat și ritualul în sine și rânduielile de pomenire și s-au redactat scholii și comentarii folositoare pentru ca elementele de cult funebru să fie înțelese corect și să fie săvârșite nu doar în baza unei moșteniri și tradiții pioase, ci din conștiință duhovnicească și cu înțelegere teologică." (p.40)

Studiile se încheie cu observații asupra Slujbei Învmormântării în edițiile mai vechi ale *Molitfelnicului* în limba română, „impresionantă prin elementele inedite, legate de conținutul euhologic, de structura tipiconal-liturgică", dispărute odată cu „trecerea manuscriselor în epoca lui Guttemberg (secolul XVI)" (p.43), până la cea mai nouă ediție a *Molitfelnicului* în limba română (2019).

Alte două studii fac referire la temele teologice din slujbele învmormântării, așa cum sunt ele moștenite în *Molitfelnicul* ortodox, și evidențiază „complexitatea teologică și largă tematică a rânduielilor". Constatând că în teologia românească s-a scris puțin despre „densitatea teologică și frumusețea poetică ale iconografiei" ortodoxe funebre, preotul Lucian Vasile Petroaia evidențiază sensurile unor sintagme teologice și ale unor secvențe din „stihiri și tropare care sintetizează învățături dogmatice ortodoxe privind triadologia, antropologia, rugăciunea și faptele bune, moartea și viața, raiul și iadul, Judecata particulară și cea Universală." (p. 49) Pentru exemplificare, spicuim din subcapitolul *Misterul morții*:

„Trecerea de la taina vieții temporale la marea taină a vieții eterne se petrece anvelopată în misterul morții, care este o realitate ineluctabilă, cu care se confruntă tot neamul muritorilor. Nimeni din cei născuți nu este cruțat de moarte: *«Străină este taina morții, pentru că vine asupra tuturor fără de veste»*. [...] *imnografii accentuează, în notă teologic-filozofică, dramatismul desprinderii sufletului de trup, înfricoșător și dureros: «Cu adevărat înfricoșătoare este taina morții! Cum sufletul cu anevoie se desparte de trup? Cum, cu voință dumnezeiască, legătura cea firească se desface din încheieturi și din alcătuire?»*. Sunt descrise apoi, etapă cu etapă, efectele dezastruoase ale morții asupra trupului omenesc: pierderea frumuseții vitale, încremenirea membrelor trupului, ruperea senzorială de lumea materială, asemănarea și unirea trupului cu pământul pentru a se împlini «datul» omenesc, urmare a păcatului primordial: *«[...] pământ ești și în pământ te vei întoarce [...]»* (Facerea, 3,19)»." (p.75-76)

Preocupat de felul în care, în ortodoxia românească, rânduielile au evoluat din punct de vedere tipiconal și lingvistic, cercetătorul demonstrează, prin comparația teologică și filologică între textul imnografic românesc și textele greco-slave ale slujbelor de înmormântare, că românii ortodocși au „împrumutat, «metabolizat» și adaptat la ethosul propriu, prețiosul tezaur liturgic-euhologic-imnografic." (p.19)

„Se constată că diferențele evidențiate de sensuri subliniază ethosul fiecărei zone ortodoxe și capacitatea limbii respective de a reda taina credinței. Același cuvânt are semnificații diferite în cultura ortodoxă greacă, în zona Bisericii de limbă slavă sau la noi, la români. Pentru aceasta am cercetat ediții oficiale, actuale sau mai vechi ale *Evhologhionului* grec și ale *Trebnicului* slavon, pe care le-am comparat cu textul celei mai noi ediții a *Molitfelnicului* în limba română. Și în cazul imnografiei slujbelor de înmormântare se observă că limba română are dificultăți în a reda valorile semantice ale unor termeni elini extrem de expresivi în contextual lor cultural de obârșie. Trebuie apreciat aici și efortul traducătorilor români (ierarhi, monahi, preoți) care, de-a lungul timpului, s-au nevoit să ne ofere variante tot mai bune și inteligibile din punct de vedere literar și teologic, totodată." (p. 95-96)

Se abordează, în studiile următoare, unele teme succint prezentate istoric, insistându-se însă asupra aspectelor liturgice și practice. Se scrie despre rostul pomelnicului „un element de cult de maximă importanță” în Biserica ortodoxă, evidențiindu-se fundamentul teologic al pomelnicului, căci „numele, exprimă conținutul unic al fiecărei persoane, îi revelează identitatea și unicitatea, subliniază caracterul de prototip al fiecărei persoane

umane, pe care o ilustrează și o pune în dialog cu altă persoană/alte personae și mai ales cu Dumnezeu." (p.117)

Alt studiu prezintă critic „neoriturile funebre” care, în contextul unei lumi „desacralizate, descreștinate și dezumanizată transformă până și moartea și persoanele decedate în prilejuri de distracție sau de mondenitate” (p. 156), ceea ce arată „cât de grave sunt mutațiile de mentalitate ale omului modern privind momentul solemn al morții și ceremoniile care urmează acestuia” (p. 162). Studiile, privitoare la problema înmormântării pruncilor nebotezați, înmormântarea și pomenirea sinucigașilor și interdicția slujbei înmormântării și pomenirii creștinilor cărora li se incinerează trupul după moarte, analizează, din punct de vedere teologic, modul în care „Biserica Ortodoxă Română a rămas fidelă învățaturii de credință, tradiției liturgice patristice și practicilor funerare îndătinată.” (p. 223)

Capitolele finale ale cărții, două studii care fac referire la tradiții, obiceiuri și superstiții legate de cultul morților („plecarea mortului” sau „drumul fără întoarcere”, „Paștile blajinilor”), perpetuate în context contemporan,

„indică slaba cunoaștere a învățaturii de credință creștină ortodoxă legată de cultul morților în Ortodoxie și lipsa de înțelegere a semnificațiilor gesturilor liturgice și de oferire a ofrandelor pentru cei adormiți.” (p.240)

O bogată bibliografie de specialitate, subtematizată, completează volumul care oferă lectorului informații interesante despre sfintele tradiții strămoșești și rânduielile creștine specifice cultului morților la români. Aportul de originalitate al lucrării se descoperă în analiza și lămurirea duhovnicească și teologică a imnografiei ortodoxe funebre în care

„moartea nu este percepută ca distrugere sau dispariție completă și iremediabilă a persoanei umane, ... ci ca un **«paști»**, o **trecere** prin care creștinul devine fiu al nemuririi, în Hristos, - Calea, Adevărul și Viața.” (p. 58-59)

Doina Marta BEJAN
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați